

ПРО СТАН ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Нарощування площ земель, що підлягають особливій охороні, стало стратегічним завданням у досягненні екологічної стійкості території країни. До складу національної екологічної мережі України включені території та об'єкти природно-заповідного фонду, ліси, водні об'єкти, водоохоронні зони та прибережні захисні смуги водних об'єктів, інші землі водного фонду, водно-болотні угіддя, сіножаті, пасовища, полезахисні лісові смуги, землі оздоровчого та рекреаційного призначення, а також землі історико-культурного характеру, що мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища, зокрема збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, насамперед видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України. На цих землях підтримка стабільності природного середовища забезпечується шляхом встановлення в адміністративному порядку особливих режимів природокористування.

До основних природних регіонів екомережі належать Карпатська гірська країна, Подільська височина. До головних природних коридорів віднесено річку Дністер. Природні заповідники, заповідні зони біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, інші значні за площею цінні природні території з суворим заповідним режимом створюють ключові райони екологічної мережі. Останні поєднуються в єдину територіальну систему природними коридорами, які включають території, що особливо охороняються, а також відновлювані, буферні та сполучні території екологічної мережі.

Україна проводить активну діяльність у формуванні Паневропейської екологічної мережі, яка є одним із стрижневих елементів Паневропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (Софія, 1995). Ця діяльність поєднується з виконанням міжнародних конвенцій, та угод світового, європейського і регіонального рівнів.

В багатьох публікаціях в останні роки значна увага приділяється природоохоронним дослідженням, концепція яких розроблена в працях Л.Г. Руденка, І.О. Горленка, Л.М. Шевченка, В.А. Барановського, О.М. Маринича, В.М. Пашенка, П.Г. Шищенко, В.П. Руденка.

Дослідженню складної структури природних територіальних комплексів Українських Карпат, зокрема їх генезису, тенденцій розвитку, можливостей господарського використання та іншим проблемам були присвячені роботи К.І. Геренчука [2], С.А. Генсірука [1], Я.Р. Дорфмана та А.Я. Новаковського, Г.М. Ігнатієва і Г.П. Тарасова, А.Г. Ісаченка, Г.П. Міллера, Е.М. Раковської, А.М.Рябчикова, П.М. Цися, О.Є. Щукіної та інших.

Наявна в Чернівецькій області мережа природно-заповідного фонду (ПЗФ) створювалась в основному в період з 1963 до 2000 року, з метою охорони рідкісних рослин, тварин і ландшафтів. На території області на кінець 2003 року під охороною перебуває 310 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 66,25 тис. га, що становить 8% території області. З них 23 об'єкти загальнодержавного значення, загальною площею 9.8 тис. га. В межах цих об'єктів зростає понад 1600 видів судинних рослин, з них до другого видання Червоної книги України занесено 106 видів, що складає четверту частину "червонокнижних" видів України. Також виявлено 392 види хребетних тварин, фауна безхребетних налічує більше 1500 видів, до другого видання Червоної Книги України занесено 118 видів (31%), які зустрічаються на Буковині. Більшість "червонокнижних" видів забезпечені охороною в межах об'єктів природно-заповідного фонду Буковинських Карпат і Передкарпаття [7].

Характеристика територій природно-заповідного фонду Чернівецької області [5] за структурою та кількісними показниками наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

**Структура природно-заповідного фонду Чернівецької області
(станом на 01.01.2003 р.)**

№№ з/п	Категорія територій та об'єктів ПЗФ	Кількість (шт.)	Площа (га)	Місце розташування по адміністративних районах області
1.	Природні заповідники	-	-	
2.	Біосферні заповідники	-	-	
3.	Національні природні парки	1	7928,4	Вижницький
4.	Регіональні ландшафтні парки	2	27950,0	м. Чернівці, Путильський, Кіцманський, Заставнівський, Сторожинецький, Новоселицький, Глибоцький
5.	Заказники загальнодержавного значення	10	1261,8	м. Чернівці, Путильський, Кіцманський, Заставнівський, Сторожинецький, Новоселицький, Хотинський
5.1.	Заказники місцевого значення	42	26500,8	По всіх районах
6.	Пам'ятки природи загальнодержавного значення	9	552,5	Кіцманський, Заставнівський, Сторожинецький, Новоселицький, Хотинський
6.1	Пам'ятки природи місцевого значення	157	553,3	По всіх районах
7.	Ботанічні сади загальнодержавного значення	1	3,5	м. Чернівці
8.	Дендрологічні парки загальнодержавного значення	2	22,3	м. Чернівці, Сторожинецький
8.1.	Дендрологічні парки місцевого значення	5	21,8	Хотинський, Кіцманський, Заставнівський
9.	Зоологічні парки загальнодержавного значення	-	-	
10.	Парки пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	40	264,6	По всіх районах
11.	Заповідні урочища	41	1190,5	Путильський, Кіцманський, Заставнівський, Сторожинецький, Хотинський, Герцаївський, Глибоцький, Вижницький
	Разом	310	66249,3	

Однією з категорій об'єктів природно-заповідного фонду є національні парки. Необхідність створення і розвитку такої мережі здається очевидною для всіх, оскільки цей вид природооптимізуючої діяльності, на відміну від інших, не вимагає, по-перше величезних капітальних вкладень, надто в нинішні економічно скрутні часи. По-друге, при існуванні у структурі угідь (а нині все суцільно угіддя) на території приблизно 25-30% умовно-природничих ділянок, де людська активність в певній мірі обмежена, ландшафти здатні до заліковування нанесених ран і самовідновлення, тобто самозбереження. Це значно вигідніше, ніж половину валового національного продукту заздальгідь пускати на руйнування середовища, а другу половину – на його відновлення.

На території Чернівецької області Указом Президента України від 30.08.1995 року № 810/95 створений національний природний парк “Вижницький” (НППВ) на площі 7928,4 га в межах Вижницького та більшої частини Берегометського лісництва колишнього Берегометського ліскокомбінату. Парк розміщений в Буковинському секторі Скибових Карпат в межиріччі річок Черемош та Сірет і уособлює низькогірну частину гірської системи з досить м'яким кліматом і хвойно-широколистяними лісами з переважанням теплолюбивих порід – бука та ялиці. До його складу увійшли колишні ландшафтні заказники загальнодержавного значення “Стебник” та “Лужки”, заповідні урочища “Стаєчний” і “Яворів” з ділянками високопродуктивних букових та буково-ялицевих насаджень, гідрологічна пам'ятка природи – джерело “Лужки”. Флористичне і рослинне багатство ландшафтів парку обумовлене його розміщенням на межі двох геоботанічних районів: Шешорсько-Красноільського району гірських ялиново-ялицево-букових і ялиново-буково-ялицевих лісів та Болехівсько-Берегометського району передгірних ялицево-букових лісів. Територія НППВ є районом давнього традиційно туристсько-рекреаційного відвідування з високим етнографо-історико-меморіальним потенціалом [7].

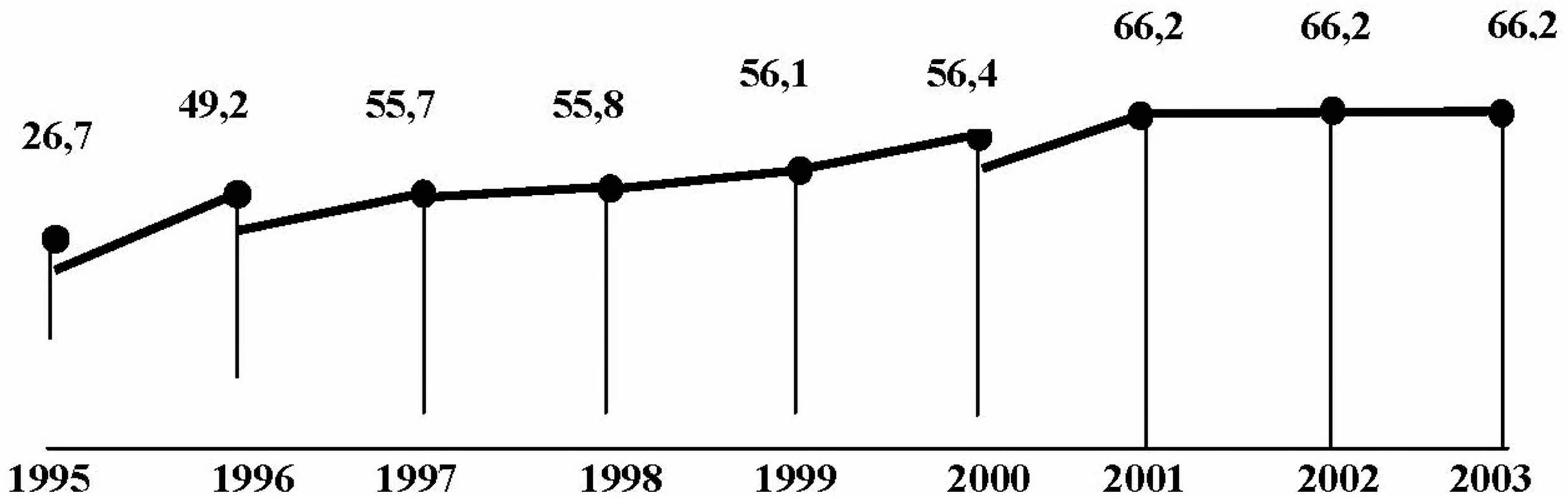
Основна мета діяльності національних парків, на відміну від заповідників та пам'яток природи – досконале поєднання охорони і раціонального використання ресурсів, тобто оптимізація природокористування. Їх можна і слід вважати за науково-дослідні та еколого-просвітницькі полігони по відпрацюванню механізму і методів бережливого поводження людини у тому середовищі, яке вона в тривалому процесі господарювання створила з природного довкілля. Одне з основних завдань парку – управління відвідуванням території.

Рішенням XII сесії обласної ради ХХІУ скликання (від 17.12.2003 року за № 179-12/03) “Про розширення і вдосконалення природно-заповідного фонду Чернівецької області та резервування цінних природних територій для наступного їх заповідання” на території області затверджено створення 2 об'єктів ПЗФ місцевого значення, а саме: парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва “Романківецький” площею 8,1 га та ботанічна пам'ятка природи “Коркове дерево” площею 0,003 га. Зарезервовано в перспективі з подальшим заповіданням і включенням до складу регіонального ландшафтного парку (РЛП) “Черемошський” ділянки лісового фонду площею 15547,5 га, які розташовані на висоті 1100 м і вище над рівнем моря, в 150 м смузі вздовж водотоків, які виключені з рубок головного користування відповідно до Закону України “Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону” [7].

В подальшому планується створення ландшафтного заказника загальнодержавного значення “Дністровський каньйон” площею до 15 тис. га, основою якого буде Дністровське водосховище та прилеглі території, а також створення ще 8 заказників місцевого значення площею біля 200 га та 5 пам'яток природи місцевого значення площею біля 20 га.

З врахуванням прикордонного розташування Буковини, вивчається можливість організації транскордонних заповідних об'єктів – білатерального міждержавного природного українсько-румунського резервату на базі РЛП “Черемошський” (Чернівецька обл.), прилеглого ландшафтного заказника “Чивчино-Гринявський” (Івано-Франківська область) та окремих територій національного парку “Родна” (Румунія).

Динаміку зростання природно-заповідного фонду за 1995-2003 рр. висвітлює графік.
 Динаміка розвитку природно-заповідного фонду Чернівецької області (тис.га)

Актуальність та державний підхід до даних питань закріплено Законом України “Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.”, а також “Програмою перспективного розвитку заповідної справи в Україні”[7].

Охорона диких тварин і місць їх перебування в межах природно-заповідного фонду, забезпечення порядку використання природних ресурсів, додержання вимог щодо відвідування територій та об'єктів зазначеного фонду, попередження пошкодження лісових насаджень внаслідок незаконних рубок, здійснення заходів щодо запобігання виникненню поширенню пожеж, інших надзвичайних ситуацій та їх ліквідації, забезпечення реалізації заходів з профілактики та захисту природних комплексів від шкідників і хвороб, підтримання у належному стані межових та охоронних знаків, інформаційних аншлаків, кварталних та ділянкових стовпів, протипожежних споруд, покладені на землекористувачів – підприємства лісового господарства, агропромислового комплексу, сільські, селищні та районні ради, заклади освіти та охорони здоров'я, житлово-комунальні служби, яким видано охоронні зобов'язання, при постійному контролі органами мінекоресурсів на місцях та погодженні відповідних заходів із зацікавленими організаціями, установами.

Розроблено комплекс заходів спільно з управлінням лісового господарства, управлінням АПК, УМВС в Чернівецькій області, інспекцією по відтворенню рибних ресурсів, УТМР та спеціалізованою єгерською службою на місцях по контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства як на об'єктах ПЗФ, так і загального користування, а саме: проведення рейдових перевірок в нерестовий період на водоймах області, в сезон заборони полювання на диких тварин та пернату дичину, операцій “Новорічна ялинка”, “Первоцвіт”.

Щорічно проводиться міжнародна екологічна акція “Марш парків”, започатковано проведення загальнодержавної акції “Парк тисячоліття”.

Значна кількість об'єктів ПЗФ зазнає антропогенного навантаження, особливо це стосується парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, більшість з яких розташована в межах населених пунктів, районів забудови, масового відвідування населенням.

Коливання чисельності популяцій гідрофауни іхтіологічних заказників на р. Дністер в межах області значно залежить від режиму роботи Новодністровської ГЕС. Так, регулярні попуски води з водосховища негативно впливають на розвиток іхтіофауни, особливо в нерестовий період. Важливою ланкою роботи є здійснення контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства в межах територій та об'єктів ПЗФ.

Домінуючими порушеннями в межах територій природно-заповідного фонду є вилучення з природи “червонокнижних” видів флори та фауни, самостійне захоплення земельних ділянок, розорювання земель в межах природно-заповідних територій, не підтримання в належному стані межових та охоронних знаків, незаконні вирубки зелених

насаджень, засмічення побутовими відходами.

Таблиця 2

Зміна кількості та площі (в га) природно-заповідного фонду Чернівецької області за категоріями

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	Роки досліджень									
	1998		1999		2000		2001		2002	
	Кількість	площа	Кількість	площа	Кількість	площа	Кількість	площа	Кількість	площа
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Національні природні парки	1	7928,4	1	7928,4	1	7928,4	1	7928,4	1	7928,4
Регіональні ландшафтні парки	2	27660,0	2	27650,0	2	27650,0	2	27650,0	2	27650,0
Заказники всього, в т.ч.:	37	17711,3	37	17819,7	37	17891,7	50	27720,2	52	27762,6
-загальнодержавного значення;	10	1261,8	10	1261,8	10	1261,8	10	1261,8	10	1261,8
-місцевого значення	27	16449,5	27	16557,9	27	16629,9	40	26458,4	42	26500,8
Пам'ятники природи всього, в т.ч.	164	855,7	162	954,6	162	1105,5	162	1105,5	164	1105,003
загальнодержавного значення;	9	552,5	9	552,5	9	552,5	9	552,5	9	552,5
-місцевого значення	155	303,2	153	402,1	153	553,0	53	553,0	155	553,003
Ботанічні сади всього, в т.ч.:	1	3,5	1	3,5	1	3,5	1	3,5	1	3,5
-загальнодержавного значення	1	3,5	1	3,5	1	3,5	1	3,5	1	3,5
Дендрологічні парки всього, в т.ч.	3	36,1	4	38,1	4	38,1	4	38,1	5	44,1
-загдерж місцевого значення	2	22,3	2	22,3	2	22,3	2	22,3	2	22,3
	1	13,8	2	15,8	2	15,8	2	15,8	3	21,8
Парки пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	41	364,6	40	264,6	40	264,6	40	264,6	40	264,6
Заповідні урочища	41	1190,5	41	1190,5	41	1190,5	41	1190,5	41	1190,5
Разом ПЗФ	290	55750,145	293	561146,4	288	563772,3	301	66213,4	306	66249,3
% фактичної площі ПЗФ від площі області		7%		7%		7%		8%		8%

Відповідно ст. 40 Закону України “Про природно-заповідний фонд” щодо режиму охоронних зон територій та об’єктів природно-заповідного фонду області [7] з урахуванням характеру господарської діяльності на прилеглих територіях, оцінка впливу на об’єкти природно-заповідного фонду здійснюється на основі екологічної експертизи, що проводиться в порядку встановленому законодавством України. Згідно з розробленими та затвердженими положеннями природно-заповідних об’єктів, визначений режим кожної з охоронних зон заповідних територій.

Аналіз стану природно-заповідного фонду по території області дає підстави робити висновок, що за умов теперішнього часу вона не повністю забезпечує вирішення актуальних завдань охорони природи і потребує відповідного розширення з метою відображення всієї різноманітності земельних ресурсів по природних зонах. Крім того, землі ПЗФ мають зайняти належне місце в процесі оздоровлення земельних ресурсів Буковини, створення екологічних оазисів з наступним широким розвитком рекреаційного використання території краю. У свою чергу, об’єкти ПЗФ мають залучатись до мережі контрольних пунктів моніторингу земель, докорінно змінивши теперішні системи спостережень на цих територіях, напрацювати обов'язкові регіональні показники та правила їх використання.

Лише комплексний, системний підхід до вивчення та оцінки стану земельних ресурсів краю створить умови і можливість не тільки статистично відображати сучасний стан, але й об'єктивно прогнозувати характер змін, напрацювати й вживати найбільш адекватні заходи оперативного реагування на основі розробленої регіональної, дійсно природоохоронної, стратегії раціонального використання земель[5].

Література:

1. Генсірук С.А. Ліси Українських Карпат та їх використання. – К.:Урожай. 1964. – с. 16-23.
2. Геренчук К.И., Миллер Г.П., Трохимчук С.В. О морфологической структуре горных ландшафтов (на примере Украинских Карпат). Материалы к УІ Всес. совещанию по вопросам ландшафтоведения. – Алма-Ата. 1963. – с.6-8.
3. Гуцуляк В.М. Ландшафтний аналіз території м. Чернівці для цілей екологічного моніторингу. Геоєкологія України. – Київ. “Манускрипт”. 1993. – с.85-91.
4. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі. – Київ: 2003. – с.18-22.
5. П.Ф.Козьмук, О.А. Чернявський, А.П.Козьмук. Земельні ресурси Буковини стан, моніторинг, використання. – Чернівці: Букрек, 2003. – с. 39-42.
6. Руденко Л.Г., Горленко І.О., Шевченко Л.М., Барановський В.А. Еколого-географічні дослідження території України. – Київ, “Наукова думка”. 1990. – 33 с.
7. Стан навколишнього природного середовища Чернівецької області у 2003 році. – Чернівці: 2004. – с. 60-65.

Summary:

Oleg Pechenyuk. THE DEVELOPMENT OF THE FUNDS OF NATURE RESERVES ON THE TERRITORY OF THE CHERNIVTSY DISTRICT

The nature reserves funds, located on the territory of Chernivtsy district are considered in this work, as well as the particularities of the use of their natural resources, undertaking of nature protective and economic actions on determined by subject of me exploration territories. The separate attention of the author spares to the development of programs, which able to decide the ecological problems existing on the territories, which have a status of nature reserve.